

Зайцев О. В.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і підприємництва
Сумський державний університет, Суми, Україна*

Zaitsev O. V.

*Ph.D, Associate Professor of the Department of Finance and Entrepreneurship
Sumy State University, Sumy, Ukraine*

**ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ АКАДЕМІЧНОМУ
ПЛАГІАТУ У НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Implementation of the System of Prevention of Academic Plagiarism in the
Scientific-Educational Process of Sumy State University**

Впровадження принципів академічної доброчесності у її сучасній трактовці, а саме у трактовці статті 42 Закону України «Про освіту» поточної редакції (станом на 19.01.19 р.), було, загалом, започатковано колективом СумДУ у його Кодексі корпоративної культури [1] більш ніж 10 років тому. В цьому немає ніякої «особливої прозорливості», адже принципи академічної доброчесності були сформульовані освітнім та науковим середовищами ще в перших європейських університетах, але стали набувати статусу норм державних законів на початку ХХІ сторіччя, принаймні в Україні.

Хочемо звернути увагу на тенденцію, що спостерігається в еволюції рейтингу пріоритетів впровадження засад академічної доброчесності. До вересня 2017 року в Законі України «Про освіту» про академічну доброчесність, як про правовий принцип функціонування освітнього простору, не згадувалося взагалі. Початок обговорення необхідності внесення цього принципу до Закону України «Про освіту» припадає на кінець 2015 початок 2016 років [2]. Але раніше, у Законі України «Про вищу освіту» (2014 рік), у

статті 69 мова йшла (і йде зараз) про академічну доброчесність, але у формі прав інтелектуальної власності та їх захисту. Хоча, ще раніше, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року «Про порядок присудження наукових ступенів», центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, може позбавляти осіб, яким присуджено наукові ступені (кандидатів наук, докторів наук), цих ступенів за академічний плагіат. Перелік порушень академічної доброчесності включає (згідно пункту 4 статті 42 Закону України «Про освіту») в такій послідовності: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикацію; фальсифікацію; списування; обман; хабарництво (отримання неправомірної вигоди); необ'єктивне оцінювання. Саме плагіат, академічний та самоплагіат, посідають перші місця у переліку порушень академічної доброчесності. Здавалося б, що перелік побудовано за алфавітом, але це не так. Якби за алфавітом, то в Законі «Про освіту» пункт 4 статті 42 мав би після терміну «академічний плагіат» йти термін «необ'єктивне оцінювання», далі — «обман», потім — «списування», а вже потім — «фабрикація», «фальсифікація», «хабарництво» тощо. Підтвердженням першочергового привернення уваги саме до проблеми плагіату у порівнянні з іншими формами порушень академічної доброчесності, говорять пункти 2, 3, 5 статті 42 того ж Закону України «Про освіту». Так, у пункті 2 «Дотримання академічної доброчесності...» із п'яти підпунктів, що перелічуються у пункті 2, три перших підпункта «говорять» про антиплагіатну направленість, а саме, п.п.1 — дотримання академічної доброчесності передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; п.п.2 — дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; п.п.3 — надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність. У пункті 3 статті 42 всі чотири підпункти мають антиплагіатний напрямок. А, також, у пункті 5 статті 42 перший підпункт із чотирьох може бути застосованим лише у випадку виявлення академічного плагіату, — мова йде про «...відмову у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання»,

що може бути застосованим лише згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 567 «Про порядок присудження наукових ступенів».

В цьому коротенькому есе немає можливості більш розгорнуто, на прикладах інших законів, законодавчих актів і, особливо, за публікаціями періодичних та наукових видань показати той факт, що на поточний момент першочерговою в академічній доброчесності виступає тенденція про перенесення основної уваги на протидію академічному плагіату, — мова йде про українські реалії.

Отже, повертаючись до теми академічної доброчесності в СумДУ, можемо зазначити, що у вузі йде цілеспрямована побудова системи протидії академічному плагіату. Вибудовується нормативний інструментарій попередження та протидії академічному плагіату. Початком процесу можна вважати прийняття «Положення про Бюро із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти» (Наказ № 0134-I від 20.02.15 р.) [3]. Бюро є окремим структурним підрозділом, що передбачає поточний моніторинг якості вищої освіти та аналіз і узагальнення стану освітньої діяльності та якості вищої освіти в університеті. Наступним кроком стало впровадження в дію «Положення про перевірку наукових, навчально-методичних, кваліфікаційних та навчальних робіт на академічний плагіат» (Наказ № 0562-I від 15.06.15 р.) [4] та Зміни до цього Положення (Наказ № 0424-I від 31.05.18 р.) [5]. За цими документами перевірці на академічний плагіат підлягають: навчальні (курсівні роботи (проекти), реферати тощо) та кваліфікаційні (дипломні роботи (проекти)) роботи здобувачів вищої освіти ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр», науково-методичні праці (підручники, навчальні посібники, конспекти лекцій), монографії та інші роботи, що вимагають рекомендації вченої ради університету до видання, а також дистанційні курси. Організацію перевірки вищезазначених матеріалів здійснюють керівники робіт. Щодо рукописів статей, тез доповідей, які надходять до редакцій наукових журналів або оргкомітетів заходів наукового, науково-технічного і науково-методичного спрямування (конференцій, семінарів), організацію перевірки

здійснюють головні редактори наукових журналів, керівники структурних підрозділів, які організовують відповідні заходи. А дисертаційні роботи і автореферати перевіряють на антиплагіат голови спеціалізованих рад [4, 5].

В середині 2016 року вийшов базовий документ «Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти СумДУ» (Наказ № 0452-I від 22.06.16 р.), в якому представлено механізми забезпечення політики, принципів і процедур забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності, в тому числі і перелік заходів із забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових працях працівників і здобувачів вищої освіти (розділ 8) [6].

З наростаючою потужністю антиплагіатний напрям став розвиватися в СумДУ у 2017-2018 рр. Вступають в дію: «Положення про лабораторію моніторингу якості освітньої діяльності» (Наказ № 0061-I від 10.02.17 р.) [7]; «Положення про Раду із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти» (Наказ № 0578-I від 15.12.17 р.); «Про наповнення архіву та інституційного репозитарію кваліфікаційними випускними роботами» (Наказ № 0404-I від 30.05.18 р.); «Положення про групу сприяння академічної доброчесності» (Наказ № 0488-I від 22.06.18 р.). У 2018-2019 навчальному році в СумДУ для магістрів вперше впроваджена навчальна дисципліна «Академічне письмо» до мети якої входить набуття здобувачами вищої освіти практичних антиплагіатних навичок. Але пам'ятаємо, що ми ще лише на початку шляху щодо впровадження та додержання норм академічної доброчесності.

На завершення дозволю собі не погодитись з думкою, що перевірки на академічний плагіат мають підлягати учбові, або будь-які реферати, навчальні курсові роботи (проекти) та кваліфікаційні роботи здобувачів освіти ступенів «молодший бакалавр» та «бакалавр». При обґрунтуванні цієї думки стане у пригоді один із варіантів класифікації академічного плагіату [8]. 1) CLONE — копіювання, точне відтворення (слово в слово) чужого тексту й видавання його за свій. 2) CTRL-C — містить значну частину тексту одного джерела без змін. 3) FIND-REPLACE — зберігається основний зміст джерела зі зміною ключових

слів і фраз. 4) REMIX — парафрази матеріалів кількох джерел упорядковуються так, щоб текст виглядав цілісним. 5) RECYCLE — це дублювання автором власних результатів («самоплагіат»), значних шматків раніше опублікованих текстів без посилань. 6) HYBRID — це бездоганне поєднання цитованих джерел і скопійованих абзаців без посилання. 7) MASHUP — це змішування скопійованих матеріалів із кількох джерел. 8) 404 ERROR — текст містить посилання на неіснуючі джерела, недостовірні відомості про джерела. 9) AGGRIGATER — текст має належне оформлення цитат, але майже не містить оригінальних думок. 10) RE-TWEET — текст містить належне цитування, але, по суті, дублює формулювання та/або структуру первісного (оригінального) тексту [8].

Розглянемо реферат. Реферат за визначенням — це короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлений у вигляді текстового письмового викладення. Отже, реферат вже за визначенням є обов'язково плагіатною роботою, а якщо він (реферат) не переказує зміст інших робіт, а повідомляє виключно про нові погляди та підходи його автора, або, переказує зміст інших робіт та, разом з тим, повідомляє про нові погляди та підходи його автора, то це не реферат. За попередньою класифікацією 9) AGGRIGATER та 10) RE-TWEET і є класичними рефератами.

Розглянемо курсову роботу. Курсова робота за визначенням — це вид самостійної навчально-наукової роботи з елементами дослідження з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Отже, в курсовій роботі відбувається «...закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних за час навчання...» і всі ці знання не є власними розробками студента, тому, курсова робота, за своїм видом, може мати 100% плагіату у класифікаційних формах 6) HYBRID, 7) MASHUP, 9) AGGRIGATER та 10) RE-TWEET, що не є неможливим для курсової роботи. Але, в курсовій роботі може бути (не обов'язково) елемент(и) дослідження. Якщо такі елементи у наявності, то вони займають невеличку частку в тексті

роботи і, тому, плагіат в тексті курсової роботи від 90% до 100% є цілком прийнятним, бо це такий тип навчальної роботи. Найвищу «відмінну» оцінку можуть одержати курсові роботи з елементами дослідження і плагіатом менше 100%, всі інші, з плагіатом 100% у формах 6) HYBRID, 7) MASHUP, 9) AGGRIGATER та 10) RE-TWEET, можуть мати оцінки «добре» та «задовільно».

Розглянемо бакалаврську роботу. Бакалаврська робота — сумарний підсумок знань студента за час його навчання, а її захист — основа для отримання документу про освіту. Бакалаврська робота в певній мірі (звертаємо увагу — певній мірі) творча. Творчість виконавця полягає в критичному осмисленні зібраного матеріалу з метою розкриття теми бакалаврської роботи. Ніякої наукової новизни тут може й не бути, але творчий підхід повинен відслідковуватись. Бакалаврська робота може містити елементи наукової новизни і, якщо, обсяг тексту, що описує елементи наукової новизни, за обсягом не перевищує 1%, 2% чи 5%, то це не означає, що вся робота, загалом, є плагіатом. Щодо оцінки елементів наукової новизни в кожній окремій бакалаврській роботі, то віддати цю оцінку на розсуд керівника роботи та на розсуд комісії з захисту. Головне, щоб в тексті бакалаврської роботи були відсутні варіанти академічного плагіату за класами — 1) CLONE, 2) CTRL-C, 3) FIND-REPLACE, 4) REMIX та 8) 404 ERROR, а всі інші, — 5) RECYCLE, 6) HYBRID, 7) MASHUP, 9) AGGRIGATER та 10) RE-TWEET, не мають враховуватися при антиплагіатній оцінці бакалаврської роботи. Таким чином, за результатами перевірки бакалаврської роботи антиплагіатною програмою, рівень повторень, що мають посилання, може мати від 90% до 100%, але, якщо відсутні 1) CLONE, 2) CTRL-C, 3) FIND-REPLACE, 4) REMIX та 8) 404 ERROR, то робота має статус допущеної до захисту і може бути захищеною за оцінками «задовільно» та «добре», або «відмінно» за наявності в роботі елементів наукової новизни.

Навпаки, для магістерських робіт, кандидатських та докторських дисертацій, наукових статей та монографій, вимоги щодо протидії академічному плагіату мають бути жорсткими.

Перелік використаних джерел:

1. Кодекс корпоративної культури Сумського державного університету.
URL: <https://www.sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=cc831d09-e877-e111-97d8-001a4be6d04a&kind=1>.
2. Що таке академічна доброчесність? URL: <http://aphd.ua/shcho-take-akademichna-dobrochesnist/>.
3. Положення про Бюро із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. URL: <https://www.sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=84bf286a-cbbd-e411-ac3a-001a4be6d04a&kind=1>.
4. Положення про перевірку наукових, навчально-методичних, кваліфікаційних та навчальних робіт на академічний плагіат.
URL: <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=3a5c8db7-ff7a-e411-83d0-001a4be6d04a&kind=1>.
5. Щодо особливостей процедури перевірки академічних текстів на плагіат.
URL: <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=5a6c3837-6165-e811-bf66-001a4be6d04a&kind=1>.
6. Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти Сумського державного університету.
URL: <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=8aee6554-1539-e611-b47a-001a4be6d04a&kind=1>.

7. Положення про лабораторію моніторингу якості освітньої діяльності.

URL: <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html?task=getfile&tmpl=component&id=e22f645d-0883-e511-808b-001a4be6d04a&kind=1>.

8. The 10 Most Common Types of Plagiarism.

URL: <https://myassignmenthelp.com/blog/the-10-most-common-types-of-plagiarism/>.

Бібліографічний опис: Зайцев, О. В. Впровадження системи запобігання академічному плагіату у науково-навчальному процесі Сумського державного університету [Текст] / О. В. Зайцев // Академічна доброчесність: виклики сучасності. Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 28.01 – 08.02.2019). – Warszawa : Theological Academy of the University of Cardinal Stefan Wyszyński in Warsaw, 2019. – С. 70–77.